

BO‘LAJAK PEDAGOGLARNING MUSTAQIL FAOLIYATIDA HUQUQIY FANLARINING AHAMIYATI

Farxod Ikramov,

Chirchiq davlat pedagogika universiteti o‘qituvchisi, O‘zbekiston

Annotatsiya: Bo‘lajak pedagoglarning mustaqil faoliyatida huquqiy fanlar bo‘yicha bilimlarni shakllantirishda ularning kitob bilan mustaqil ishlashi alohida ahamiyatga ega. Maqolada bo‘lajak pedagoglarning mustaqil faoliyatida huquqiy fanlarning ahamiyati yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: yuridik ta’lim, mustaqil faoliyat, huquq, bilim, ko‘nikma, malaka, amaliyot, ijtimoiy hodisa.

ЗНАЧЕНИЕ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК В САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Farxod Ikramov,

Чирчикский государственный педагогический университет,
преподаватель. Узбекистан, город Чирчик

Аннотация: В формировании знаний по юридическим предметам в самостоятельной деятельности будущих учителей особое значение имеет самостоятельная работа с учебниками. В статье рассматривается значение юридических предметов в самостоятельной деятельности будущих учителей.

Ключевые слова: юридическое образование, самостоятельная деятельность, право, знания, умения, навыки, квалификация, практика, социальное явление.

THE IMPORTANCE OF LEGAL SCIENCES IN THE INDEPENDENT ACTIVITIES OF FUTURE TEACHERS

Farxod Ikramov,

Chirchik State Pedagogical University, teacher. Uzbekistan, Chirchik city

Abstract. In the independent work of future teachers, their independent work with books is of particular importance in the formation of knowledge on legal subjects. The article emphasizes the importance of legal disciplines in the independent work of future teachers.

Key words: legal education, independent activity, law, knowledge, skills, abilities, qualifications, practice, social phenomenon.

Jahonning bir mamlakatida ro'y berayotgan ijtimoiy-iqtisodiy larzalarning muqarrar ravishda boshqa mamlakatlarga ham o'z ta'sirini o'tkazishi bo'lajak pedagoglarning mustaqil faoliyatida xuquqiy fanlarni o'rganishning ahamiyati katta ekanligini ko'rsatadi. Bo'lajak pedagoglarning mustaqil faoliyati o'quv auditoriyasidagi mashg'ulotlarni to'ldiradi va rivojlantiradi. Mustaqil ta'lim - olingan bilim, ko'nikma va malakalarni mustahkamlash, qo'shimcha ma'lumot yoki materialni mustaqil o'rganish maqsadidagi o'quv shaklidir.

Bo'lajak pedagoglarning mustaqil faoliyatida huquqiy fanlarni bilish umumiy ilmiy bilimlarning bir qismini tashkil etadi. Huquqiy fanlar nafaqat huquqiy bilimlar tizimini, balki yuridik amaliyot sohasini ham anglatadi. Yuksak darajadagi huquqiy madaniyatga erishishning yagona yo'li – huquqiy ta'lim va huquqiy tarbiyani isloh qilish va rivojlantirishdir. Chunki huquqiy savodxonlik huquqiy madaniyat asosidir.

Aynan bilimlarni mustaqil egallash jarayonida shaxsning mustaqilligi shakllanadi, bu murakkab vazifalar va muammoli vaziyatlarni hal qilishda amalga oshiriladi va shaxsning ichki o'zini o'zi boshqarish tizimining mexanizmlarini rivojlantirish, shu jumladan bilish va aqliy faoliyat natijasi hisoblanadi. Mustaqillik o'z oldiga vazifa qo'yish, samarali mehnat qilish, yangi vaziyatlarda tashabbus ko'rsatishda o'z ifodasini topadi. Bilish jarayoni nuqtai nazaridan: diqqatni boshqarish, mustaqillik, mantiqiy dalillar va qaror qabul qilish uchun zarur faoliyat usullarini tanlashda o'z aksini topadi, o'z-o'zini baholash obyektivligi "mustaqil bilish" tushunchasiga kiritiladi.

Jahonning bir mamlakatida ro'y berayotgan ijtimoiy-iqtisodiy larzalarning muqarrar ravishda boshqa mamlakatlarga ham o'z ta'sirini o'tkazishi bo'lajak pedagoglarning mustaqil faoliyatida xuquqiy fanlarni o'rganishning ahamiyati katta ekanligini ko'rsatadi.

2020 yil 29 aprelda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasida yuridik ta’lim va fanni tubdan takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Farmoni qabul qilindi [1]. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan sud-huquq tizimidagi tub islohotlar yangi bosqichga ko‘tarildi. Bu islohotlarning asl mohiyati xalq farovonligini oshirish, jamiyatda ijtimoiy adolat va demokratiya tamoyillarining ustuvorligini ta’minlashga qaratilgan bo‘lib, ularning sur’ati va natijalari har birimizning bugungi kundagi shijoatimiz va harakatimizga bog‘liqdir.

Yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Bo‘lajak pedagoglarning mustaqil faoliyati o‘quv auditoriyasidagi mashg‘ulotlarni to‘ldiradi va rivojlantiradi. Mustaqil ta’lim - olingan bilim, ko‘nikma va malakalarni mustahkamlash, qo‘shimcha ma’lumot yoki materialni mustaqil o‘rganish maqsadidagi o‘quv shaklidir [5].

Bo‘lajak pedagoglarning mustaqil faoliyatida xuquqiy fanlar hamda talaba tomonidan o‘zlashtirilishi lozim bo‘lgan bilim, ko‘nikma va malakalarni shakllantirish o‘qituvchi maslahati va tavsiyalari asosida auditoriya yoki auditoriyadan tashqarida bajariladi.

Bo‘lajak pedagoglarning mustaqil faoliyati masalalari Z.Nishonova [2], J.Tolipova [3] va N.Xalilov [4]larning mustaqil ta’lim shakllari haqidagi tadqiqotlarida ko‘rib chiqilgan.

O.Qo‘ysinov kasb ta’limi yo‘nalishi bo‘yicha ta’lim olayotgan bo‘lajak bakalavr-o‘qituvchilarda mustaqil bilim olishga qiziqish va qobiliyatni, pedagogik madaniyatni takomillashtirishga oid ilmiy ishlarida mustaqil bilim olish usullariga to‘xtalib o‘tgan [6].

Mustaqil ta’lim o‘quv faoliyatining barcha bosqichlarida katta ahamiyatga ega. Ular qatoriga: bilish muammolarni yaratish; muammoli turdagi topshiriqlarni bajarish; olingan bilimlarni mustahkamlash; ilgari egallangan bilimlardan foydalanish ko‘nikma va malakalarini rivojlantirish va boshqalarni kiritish mumkin.

Bo'lajak pedagoglarning mustaqil faoliyatida huquqiy fanlarni bilish umumiy ilmiy bilimlarning bir qismini tashkil etadi. Huquqiy fanlar nafaqat huquqiy bilimlar tizimini, balki yuridik amaliyot sohasini ham anglatadi.

Huquqiy fanlar bir qator asosiy xususiyatlarga ega:

- bu siyosatshunoslik, chunki u huquq, davlat va siyosat sohalariga taalluqli ijtimoiy hodisalarni o'rganadi;
- bu ijtimoiy fan, chunki ijtimoiy hodisalarni o'rganadi;
- bu ijtimoiy fan amaliy xarakterga ega, chunki huquqshunoslik huquqiy hodisalarni amaliy ehtiyojlar uchun o'rganadi.

Avvalo, huquqiy fanlar predmeti davlat va huquqning faoliyat ko'rsatish qonuniyatlari, ularning kelib chiqish va rivojlanish qonuniyatlari, muhim belgilari, shuningdek, huquq materiyasining o'zi – dogmadir. Huquqiy dogma deganda huquqiy nazariya va amaliyot asos bo'lgan, o'rnatilgan va umume'tirof etilgan qoidalar tushuniladi. Huquqiy fanlar, shuningdek, huquqiy ishlarni yuritish, qonunlar va boshqa normativ hujjatlarni yaratish, huquqiy hujjatlarni ishlab chiqish qoidalari va usullarini ifodalovchi yuridik texnikani ham o'z ichiga oladi.

Har bir insonning kundalik hayotida tez-tez uchraydigan savollar tug'iladi, ya'ni ishdagi ro'y beradigan har xil vaziyat (sharoitlar)da unga qanday to'g'ri yondoshish, yoki jamoat joylarida, uyda va hokazo hollarda. Umuman qisqacha aytganda, davlat jamiyat va boshqa kishilarning manfaatlaridan kelib chiqqan holda o'zingni qanday tutish zarur, degan savol tug'iladi.

Bu savollarga javobni ko'pchilik hollarda kishilarning bir necha avlodlari tajribalaridan kelib chiqib, jamiyatda o'z shaklini topgan (yoki shakllangan) ijtimoiy (sotsial) normalardan izlash mumkin.

Lekin shuni ta'kidlash kerakki, sotsial (ijtimoiy) normalar tizimi normativ tartibga solish tizimining faqat ma'lum qismi sifatida yuzaga chiqadi. Sababi jamiyatda ikki xil normalar (huquqiy qoidalar) harakat qiladi, bularga:

- a) sotsial (ijtimoiy) texnik;
- b) ijtimoiy (sotsial) shaxsiy normalar kiradi.

Jumladan, normalar inson hulqining ijtimoiy munosabatlar doirasi tabiat, texnika bilan munosabatlarini tartibga solishda qo'llaniladi.

Yuksak darajadagi huquqiy madaniyatga erishishning yagona yo'li – huquqiy ta'lim va huquqiy tarbiyani isloh qilish va rivojlantirishdir. Chunki huquqiy savodxonlik huquqiy madaniyat asosidir. “Huquqiy madaniyat – fuqarolarning yetukliligi va ongliligini ko'rsatuvchi mezon. Huquqiy madaniyat tushunchasi huquqning rivojlanish darajasi, aholining huquq haqidagi tushunchasi, qonunlarning ahvoli, huquqni amalga oshirish ishlarini tashkil etish darajasi, huquqning obro'yi singari elementlardan tashkil topadi... Shaxs qanchalik huquqiy bilimga ega bo'lmasin, qonun va boshqa qoidalarga amal qilmasa, u jamiyat uchun katta zarar bo'lib, bu huquqiy madaniyatsizlikni keltirib chiqaradi. Demak, huquqiy madaniyatga shaxsning o'z huquq, erkinliklarini anglaganligini ko'rsatuvchi mezon sifatida qarashimiz mumkin... Huquqiy madaniyat insonning huquq, jamiyat va davlatga bo'lgan munosabatining alohida shaxs, uning huquq va manfaatlariga bo'lgan munosabati bilan chambarchas bog'liq, huquqiy madaniyat darajasi huquqiy tizimning rivojlanganlik darajasi, davlat va jamiyat institutlarining xalqchilligi, aholining bilim darajasi, huquqiy ong va jamiyatdagi huquqiy mafkura bilan uzviy aloqadorlikdadir”.

Aynan bilimlarni mustaqil egallash jarayonida shaxsning mustaqilligi shakllanadi, bu murakkab vazifalar va muammoli vaziyatlarni hal qilishda amalga oshiriladi va shaxsning ichki o'zini o'zi boshqarish tizimining mexanizmlarini rivojlantirish, shu jumladan bilish va aqliy faoliyat natijasi hisoblanadi. Aqliy mustaqillik shaxs mustaqilligining ajralmas qismi bo'lib, u o'z navbatida hayotiy faollikning shakllanishi va namoyon bo'lishining asosini tashkil etadi, ular uchun zaruriy shart bo'lib xizmat qiladi.

Yangi ijtimoiy sharoitlarda, axborot maydonining sezilarli darajada kengayishi, yangi manbalar va axborot tashuvchilarning paydo bo'lishi bilan bilim olish shartlari shunga mos ravishda o'zgardi, mustaqil ta'lim metodikasi va didaktikasi sezilarli darajada rivojlandi, shuningdek mustaqil ta'lim jarayonining tashkiliy-pedagogik shartlarini ham o'zgartirish kerak bo'lib qoldi. Aytish

mumkinki, kerakli bilimlar miqdorini o'zlashtirishga shaxsning o'z faolligi, bilim olishga intilishi, o'z faoliyatiga ijodiy munosabati orqali erishish mumkin.

“Mustaqillik” va “bilish faoliyati” tushunchalari bir xil tartibdagi hodisalardir. Mustaqillikni shaxsning o'zligi, qobiliyati, insonning faoliyat ko'rsatkichi sifatida qarash mumkin. Mustaqillik - bu tashqaridagilarning ishtiroki va yordamisiz, tashqi undashlarsiz faoliyatni amalga oshirishdir. Mustaqillik o'z oldiga vazifa qo'yish, samarali mehnat qilish, yangi vaziyatlarda tashabbus ko'rsatishda o'z ifodasini topadi. Bilish jarayoni nuqtai nazaridan: diqqatni boshqarish, mustaqillik, mantiqiy dalillar va qaror qabul qilish uchun zarur faoliyat usullarini tanlashda o'z aksini topadi, o'z-o'zini baholash obyektivligi “mustaqil bilish” tushunchasiga kiritiladi. O'quvchilarning bilish qobiliyatlarini rivojlantirish mustaqil ish jarayonida yuz beradi, u amaliy ko'nikma va malakalarni shakllantirishga yordam beradi, egallangan bilimlarni o'zlashtirilishiga yordam beradi.

Huquqiy fanlar qonun va qonuniyatlar bilan bir qatorda isbot talab qilmaydigan o'zgarmas haqiqatlarni, ya'ni huquqiy tamoyillar va aksiomalarni o'rganadi. Qadim zamonlardan beri ko'plab tamoyillar va aksiomalar shakllantirilgan, ammo adolatning eng oddiy elementar insoniy talablari tufayli bizning davrimizda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

Huquqiy fanlarga odatda yuridik ta'limotlar tarixi sifatida qaraladi. U o'z predmeti bo'yicha yangi obyektiv bilimlar olish, bu bilimlarni tizimlashtirish, o'zi ochgan qonuniyatlar asosida turli davlat-huquqiy hodisa va jarayonlarni tavsiflash, tushuntirish va bashorat qilishni maqsad qilib qo'yadi.

Huquqiy fanlarning zamonaviy metodologiyasida ko'plab huquqshunos olimlar inqiroz hodisalarini qayd etadilar. Ko'pincha tavsiflovchi xarakterga ega bo'lgan va hech qanday ilmiy ahamiyatga ega bo'lmagan huquqiy hujjatlarni sharhlash bilan chegaralangan tadqiqotlarga duch kelinadi.

Bo'lajak pedagoglarning mustaqil faoliyatida huquqiy fanlar bo'yicha bilimlarni shakllantirishda ularning kitob bilan mustaqil ishlashi alohida ahamiyatga ega. Huquqiy fanlarga kelsak, bular darslik, o'quv qo'llanma, qo'shimcha adabiyotlar, ma'lumotnomalar, texnik hujjatlar, maxsus jurnallar,

organlar va xizmatlarining ilmiy-texnik axborot nashrlari, ilmiy-ommabop adabiyotlar hisoblanadi. Kitob bilan ishlash qobiliyatini har qanday shakllantirilishi kerak bo'lgan qobiliyatlar bilan birga shakllantirish kerak. Bo'lajak pedagoglarning mustaqil faoliyatida huquqiy adabiyotlar va hujjatlar (qo'llanmalar, jadvallar, diagrammalar, texnik talablar, standartlar va boshqalar)dan ma'lumotlarni mustaqil ravishda izlash va qo'llay olish uchun bibliografik ko'nikmalarini shakllantirish kerak.

Natijada, aytish mumkinki, ko'rib chiqilgan metodikalar inkor etib bo'lmaydigan tarzda birlashtirilgan va tizimlashtirilgan afzalliklarga ega. Bo'lajak pedagoglarning mustaqil faoliyatida huquqiy fanlarni o'rganishda darslik bilan mustaqil ishlash talabani subyekt sifatida faoliyat tizimiga kiritadi, dastlab uning ongli va maqsadli faoliyat yuritish qobiliyatini nazarda tutadi, bajarilgan harakatlarning miqdori va sifatiga mos natijalarni olish (ko'nikma, bilim, malaka, shaxsiy xususiyatlar) imkonini beradi. Darslik shunday ta'lim vositasi bo'lib, uning yordamida talabalar mustaqil ravishda bilim, kasbiy mahorat asoslarini egallaydilar, o'zlaridagi ijodiy qobiliyatlarni rivojlantiradilar, izlanish va tadqiqot faoliyati bilan shug'ullanadilar.

Mamlakatdagi iqtisodiy-ijtimoiy islohotlarning samarali bo'lishini ta'minlash, ishlab-chiqarishda va ijtimoiy hayotning barcha bo'g'inlarida inson omilidan foydalanish, har bir ijtimoiy shaxs imkoniyatlarini to'la-to'kis yuzaga chiqarish masalasi bevosita huquqiy bilimlarni ta'lim tarbiya jarayoniga keng tadbiq etish vazifalarni amalga oshirish ulkan ahamiyatga egadir. Shu boisdan hozirgi kunda barcha rivojlangan va rivojlanish yo'lidan borayotgan mamlakatlar birinchi galda o'z fuqarolarining ma'naviy va intellektual, jismoniy va ruhiy barkamolligiga va undan ijtimoiy manfaatlar uchun samarali foydalanish yo'llarini izlashga jiddiy e'tiborni qaratmoqdalar. Shu nuqtai nazardan, har bir mamlakatda inson va uning faoliyati o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlashga qaratilgan ijtimoiy-siyosiy bilimlarni amaliyotga tadbiq etish alohida ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони, Ўзбекистон Республикасида юридик таълим ва фанни тубдан такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида. 29.04.2020 йил. ПФ-5987-сон.
2. Нишонова З. Мустақил фикр ривожланганлигининг психологик мезонлари // Халқ таълими. - Тошкет, 2001.- №1.- Б. 38 – 40.
3. Толипова Ж. Талабаларнинг мустақил таълимини ташкил этиш // Халқ таълими. – Тошкент, 2002. – № 4. – Б. 102 – 103 .
4. Халилов Н. Мустақил таълим шакллари // Халқ таълими. – Тошкент, 2002.- № 5.- Б. 88 – 89.
5. Хасанбоев Ж., Тўрақулов Х. ва бошқалар. Педагогика фанидан изохлилуғат. - Т.: «Фан ва технологиялар», 2009. -355-б.
6. Қўйсинов О.А. Мустақил таълим олиш жараёнида талабаларнинг ижодий тафаккурларини шакллантириш. / Таълим жараёнида мустақил тафаккур ривожланиши: Республика илмий-амалий анжумани материаллари. – Тошкент: Низомий номидаги ТДПУ, 2005. - Б. 98 - 99.
7. Gaffarova, G.G. (2025). The phenomenon of the «Virtue man» in the scientific heritage of Al-Farobi. ISJ Theoretical & Applied Science, 06 (146), 76-80.
8. G‘affarova G.G’ Metaetika paradigmasi // Globallashuv davrida fan, ta’lim va ishlab chiqarishning o‘zaro hamkorligi masalalari xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya. 737-740-b.
9. Ikramov F.A. Mustaqil ta’lim faoliyati asosida ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasini shakllantirishning pedagogik tamoyillari // NamDU Ilmiy Axborotnomasi. – 2024. – №5. – Б. 750-755.
10. Ikramov F.A. Mustaqil ta’lim faoliyati asosida ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasini shakllantirish metodikasi // NamDU Ilmiy Axborotnomasi. – 2024. – №11. – Б.382-386.
11. Ikramov F.A. Bo‘lajak pedagoglarning mustaqil faoliyatida huquqiy fanlarining ahamiyati // “Qo‘qon DPI. Ilmiy xabarlar”, - №2, - 2025. -Б.69–72.

12. G'affarova G.G'. Kreativlik inson kapitalini rivojlantirish omili sifatida. NamDU Ilmiy Axborotnomasi 2024-8-son. 133-137-b
13. G'affarova G.G' Kreativlik falsafasi. NamDU Ilmiy Axborotnomasi 2024. 6-son. 280-283-b
14. Gulamzhanovna, G. G. (2024). The Need for Creativity in the Development of Human Capital. Miasto Przyszłości, 52, 685–690. Retrieved from <http://miastoprzyszlosci.com.pl/index.php/mp/article/view/4698>